

OLVASÓNAPLÓ

A SZOCIALISTA FORRADALOM ÉS AZ ALKOTÁS

VELJKO VLAHOVIĆ: *Revolucije i stvaralaštvo*.
BGZ, Beograd, 1973.

Veljko Vlahović jugoszláv forradalmár és alkotó ebben a művében feleletet ad a szocialista forradalom és az alkotás viszonyára vonatkozó alapvető kérdésekre. A könyv jelentős hozzájárulás az alkotás szerepének marxista tolmácsolásához a forradalmi célok megvalósítása során. Ugyanakkor marxista bírálata is ez a mű a szocialista forradalom szerves részeként megvalósuló kulturális forradalommal kapcsolatos különböző álláspontoknak.

A szerző világosan rámutat a műalkotások és a társadalom kapcsolataira, továbbá a forradalmi tömegek kapcsolatára a társadalmi viszonyok és a művelődési élet, illetve az alkotás terén. Vlahović szerint a forradalmi tömegek arra ihletik az alkotókat, hogy új viszonyokat és értékeket teremtsenek a társadalom és a művelődés minden területén. Ezt a forradalom és az alkotás közötti eltéphetetlen kapcsolatot egyesek szét kívánják tépni, ami a műalkotás politikai és szociális feltételeinek tagadásával már szubjektívizmushoz vezet. Vlahović bírálja az alkotáshoz való bürokratikus hozzáállást is mint a társadalomban jelentkező szociális, politikai, morális és más jelenségek dogmatikus szemléletének kifejezőjét. Ebből következik aztán, hogy a dogmatizmus túlhaladása egyúttal távlatot nyit a forradalom és az alkotás előtt. Éppen ezért harcolnak a forradalmi erők a dogmatizmus ellen, de az alkotást bitorló minden más monopólium ellen is, amely előbb-utóbb ismét dogmatizmushoz vagy más eszmei orientációhoz vezet.

Vlahović elemzi a műalkotáshoz való különböző hozzáállásokat, mint különböző osztály-, eszmei és más érdekek megnyilvánulásait, amelyek objektíven hatnak, és amelyek különböző művelődési koncepciókon, a társadalmi folyamatok szemléletén keresztül manifesztálódnak. Még egy bizonyítéka ez ama felfogás képtelenségének, hogy a műalkotás független a reális társadalmi viszonyoktól, mert bárhogy is magyarázzuk, az álláspontok és az érdekek az alkotói tettben és az alkotói produktumban jutnak kifejezésre. Annak alapján értékelve az embereket, hogy milyen produktumot adnak, világosan kivehető ezekben a művekben az alkotók világnézete, eltérő nézeteik a konkrét szociálpolitikai viszonyokat, a jelent és a jövőt illetően. A forradalmi erőknek éppen ezért fejleszteniük kell és ápolniuk az alkotási (alkotói) szabadságot, de ugyanakkor a forradalom múltja, jelene és jövője iránti felelősségtudatot is. Az az alkotás, amely nem gazdagítja a forradalmi értéket, nem erősíti a forradalom erőit, nem fejleszti a forradalmár sokoldalúságát — nem lehet az adott feltételek közepette progresszív alkotás, nem lehetnek művészi, ezzel együtt pedig szociálpolitikai, morális-emberi értékei sem.

E könyv értéke abban rejlik, hogy figyelemmel kíséri, miként nyilvánulnak meg különböző alkotók magatartásában a reális társadalmi viszonyok, alkotásaikban hogyan tükrözik vissza azt, ami történik, tekintet nélkül arra, milyen frázisok mögé bújnak: „párton kívüli”, „szabad”, „független” vagy pedig „a reális durva valóságból kimagasló” művészekként, alkotókként szerepelnek-e. Bennük ez a valóság olyan mély benyomást hagy, hogy az elvonatkoztatott alkotás kísérlete és a valóságtól való menekülés is azt bizonyítja, mennyire kapcsolódnak azokhoz a feltételekhez, amelyek között élnek és alkotnak. Az alkotóknak ez az ingadozása, amely nem a munkásosztály és a szocialista forradalom szilárd álláspontjain áll, különböző divatozásban, idegen eszmék kritikátlan elfogadásában, különböző „kifejezéskereső bolyongásban” nyilvánul meg, amellyel az illető alkotó igyekszik elhatárolni magát a forradalom időszerűségétől és a múltba menekülni, amivel aztán a forradalmi folyamatot kívánja megállítani, illetve fékezni.

A szerző elvégzi a szocialista fejlődés feltételeinek valós elemzését, igyekszik felmérni a meglévő reális erőket, amelyek egymás közti harca kifejezésre jut minden területen, így a kulturális alkotótevékenység területén is. Ennek alapján mutat rá azokra az egymástól eltérő irányzatokra is, amelyek úgy igyekeznek feltüntetni magukat, mint egyedül érvényes és egyedül igazi alkotást, függetlenül attól, mi megy végbe a reális társadalmi viszonyokban. Bírálva az ilyen viselkedést és az ilyen felfogásokat, távlatot nyit az igazi alkotóknak, akik forradalmi és humanista beállítottságúak, hogy támogassák a dolgozó embert abban a törekvésében, hogy képessé váljon a forradalmi tevékenységre, a még sokoldalúbb alkotói munkára, a közvetlen öngazgatásra, hogy alkotóereje kifejezésre jusson.

A kispolgári világnézet, felfogás és bírálóinak komoly szerepe van a humanista öngazgatási értékek érvényesítéséért folytatott harcban. A kispolgáriság a giccset művészetnek tekinti, a sznobizmus forrásává válik, az egoista érdekeket általános érdekeként terjeszti és támogatja, saját nézeteit tartja egyedül helyes nézeteknek, lebecsüli az igazi alkotókat, különösen azokat a társadalmi erőket, amelyek a szocializmus és az öngazgatás hordozói. A kispolgáriság pesszimizmust, szervezetlenséget, fegyelmetlenséget, felelőtlenséget szül, megfelel számára a káosz, az anarhisztikus helyzet, mert köztudomású, hogy a zavarosban legkönnyebb halászni.

A szerző bírálja azokat a teoretikusokat is, akik a társadalom valamiféle dezideologizálásáról beszélnek. Arra törekszenek, hogy a forradalmat és a munkásosztályt eszmeileg lefegyverezzék a nagyon jól szervezett és eszmeileg is fölfegyverzett osztályellenséggel szemben. Ez a munkásosztály eszmei és osztályellenségének kiszolgálása.

A művészi alkotás szabadsága magában hordja a művésznek önmagával szembeni felelősségét, a társadalom, a forradalom fejlődése iránti felelősségét, ha művész-forradalmárról van szó. Márpedig itt róla van szó. A párt és a forradalom iránti fejelem nem azt jelenti, hogy a művésznek fel kell adnia az alkotói szabadságot, hanem ellenkezőleg: alapfeltétele ez az igazi alkotásnak, de a forradalom céljai és a fejlődés iránti felelősségnek is. Az a felfogás, hogy létezik felelősség nélküli szabadság, morális normákat nélkülöző viselkedés, csupán csak illúzió. Kérdés, hogy milyen szabadságról és milyen viselkedésről van szó. Milyen normák tiszteletben tartásáról, illetve megszégéséről van szó. A szabadságot, a forradalmat szolgáló (nem kiszolgáló!) alkotásra, vagy pedig a forradalom elleni alkotásra használják-e fel. Nem lehet ugyanis kétséges a régi kapitalista társadalomnak új, kommunista társadalommá való átalakulása. Minden más elképzelés kispolgári, burzsoá, vagy pedig valami más illúzió. A valóság és a reális viselkedés minden dolgot, így a művészeteket is reális alapjukra helyezi, ekkor pedig már a felfogások és a viselkedés is nyilvánvaló, igazi dimenzióik, orientációjuk és

hatásuk alapján értékelhetők. A mű és a magatartás értékelés tárgyát képezi, maga az értékelés viszont világosan meghatározott tudományos, művészeti és eszmei szempontok alapján történik.

A szerző választ ad az öinigazgatás és az alkotás viszonyának időszerű kérdéseire is. Egyértelműen foglal állást és kimondja, hogy az öinigazgatás és az alkotás egységes és elválaszthatatlan folyamat. Magának az öinigazgatásnak a megvalósítása alkotás, a művészeti alkotás pedig segítséget nyújt az öinigazgatás céljainak megvalósításához.

Helyesen emeli ki a szerző a kritikai gondolat fejlődésének és az öinigazgatásnak az egységességét. Maga az öinigazgatás a korábbi viszonyoknak a legmélyebb bírálata. Ez azt jelenti, hogy az öinigazgatás elősegíti a kritika fejlődését minden területen, így a művészeti alkotások kritikáját is. Az öinigazgatás nem nyomja el az igazolt, humánus, progresszív, eszmeileg felelős, elvszerű kritikai gondolatot, hanem ellenkezőleg, fejleszti azt. Az öinigazgatás szembeszáll azokkal a kísérletekkel, amelyek a kritika szabadságának örve alatt idegen értékeket, idegen eszmei beállítottságot, a társadalmi és művészeti élettől idegen tartalmakat terjesztenek. Az ilyen kritikát nemcsak önmaga, hanem az ember és annak jövője miatt kell letörnie.

A szerző nem feledkezett meg arról sem, hogy rámutasson az öinigazgatás és kulturális alkotótevékenység kapcsolatára a forradalom fejlődése szempontjából. Az öinigazgatás nem fejlődhet alkotó tevékenység nélkül, ugyanakkor az alkotó tevékenység sem valósulhat meg, nem gazdagodhat és nem teljesítheti humánus feladatait, ha nem fejlődik az öinigazgatás. Az öinigazgatás fejlődésében bekövetkező minden stagnáció válságot idéz elő a társadalmi viszonyokban, ezzel együtt pedig az autentikus kulturális tevékenységben is. Ilyen feltételek között jelentkeznek a bürokratikus, technokrata és más önkényeskedések, amelyek kiterjednek a kulturális alkotó tevékenységre is. Ilyen tekintetben a kulturális tevékenység és az öinigazgatás abban az egységes folyamatban találkoznak, amelyben az öinigazgatás képezi a kulturális alkotó tevékenység fejlődésének anyagi alapját is.

Ez a mű igyekezett valós képet festeni a kulturális alkotó tevékenységről. Hozzájárul a forradalom fejlődéséhez, az öinigazgatás és az alkotás fejlődésében új utak keresésére ösztönöz bennünket. A szerzőnek ugyan kisebb igényei voltak annál, amit műve nyújtott. Az volt a szándéka, hogy rámutasson a felfogások széles skálájára, hogy bíráló elemzés tárgyává tegye művelődési helyzetünket a marxizmus és az öinigazgatás szemszögéből. Igekezetében, a választott bő téma miatt, nem tudta mélyebben elemezni valóságunkat, a kulturális tevékenység minden ágát, a viszonyok összességét, amelyek reálisan léteznek, és amelyektől függ a forradalom, az öinigazgatás és az alkotás. A szerző érdeme, hogy gondolkodásra készítet, hogy a kulturális tevékenység területén létező kritikai gondolat egy kaotikus időszakában rendet teremtett, hogy megkísérelte vázolni mindazt, ami forradalmunknak ebben a szférájában valójában történik. A téma szélessége nem tette lehetővé számára, hogy ilyen kevés oldalon mindent aprólékosan kielemezzon, ami pedig nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a forradalmat, az öinigazgatást és a kulturális alkotó tevékenységet teljességükben, dialektikus egységükben, a magasabb értékek eléréséért folyó küzdelem folyamatában lássuk.

A könyv írásmódja, terminológiája és stílusa olyan, hogy könnyen olvashatóvá teszi a művet. Ihlető erejű, gondolkodásra és tevékenységre készítet. A mű értéke ösztönző erejében, antidogmatikusságában, kritikusságában van. Távlati lehetőségeket nyit az alkotás előtt.

MILAN M. MILADINOVIĆ

(Németh János fordítása)